

Homo faber II

Lidová výroba

1. CHARAKTERISTIKA LIDOVÉ VÝROBY A JEJÍ SYSTEMATIKA

Obecně lze výrobu definovat jako proměnu věcných statků a služeb (inputy) v jiné statky (outputy). Věcné statky nebo služby slouží bezprostředně nebo zprostředkovaně k uspokojování potřeb člověka; jsou fyzicky spotřebovány nebo použitím se opotřebovávají (pracovní síly, stroje, budovy). Výstupy jako výsledek produkční činnosti se měří ve fyzických jednotkách (kusy, váha) nebo v penězích.²⁸⁴ Protože výroba je proces společenský, který se historicky proměňuje, nerovnoměrný vývoj lidské společnosti přinesl existenci různých forem výroby na odlišných technických úrovních existujících vedle sebe.

Výzkum výroby je interdisciplinární záležitostí. Etnologie studuje kategorii výroby označované jako výroba lidová či lidová umělecká výroba, která byla definována jako: „*Souhrn rukodělných výrob proměnlivých časově, místně, etnicky a ekonomicky, jež lidové kultuře vtiskují osobité rysy z hlediska výrobního, výtvarného a společenského a jsou pro ni v daném období a oblasti typické.*“²⁸⁵

Národopisný výzkum, který se formuje na konci 19. stol., se zaměřil, vedle otázek terminologických a typologických, na podchycení charakteristických výrobních středisek, dokumentaci výrobních technologií, sortiment zboží i na otázky sociální. Výzkum pokračoval v poválečné době, kdy v důsledku likvidace soukromého podnikání měl často už záchranou formu. Výsledky byly publikovány v řadě časopiseckých studií v *Českém lidu* a specializovaných periodikách (*Věci a lidé, Umění a řemesla*) i formou knižních monografií etnografů, kteří pracovali zejména v Ústředí lidové umělecké výroby. V *Československé vlastivědě III. Lidová kultura* (1968) problematiku lidové výroby souhrnně zpracovali Vladimír Scheufler a Jitka Staňková (lidový textil). Rukodělnou malovýrobou jako společenským jevem, formovaným dobovým právem a ekonomickými zákony, se V. Scheufler zabýval i v dalších pracích; speciálně domáckou výrobu v českých zemích zpracoval v rámci *Etnografického atlasu 2* (1991). Na moravský materiál se zaměřil Josef Jančář.²⁸⁶ Vedle historického vývoje lidové výroby a vybraných technologií přibližuje formování organizované péče a profil lidové umělecké výroby v 2. pol. 20. stol.

Klasifikace lidové výroby

Obecně lze výrobu klasifikovat podle mnoha kritérií. Volíme taková, která lze uplatnit v rámci výroby lidové: 1) Podle vztahu mezi výrobou a spotřebou hovoříme o výrobě **naturální**, kdy výrobek spotřebovává sám výrobce či jeho rodina v rámci autarkního (samozásobitelského) hospodaření, nebo se ke spotřebiteli dostává bez

284 *Všeobecná encyklopedie* 4. Praha 1998, s. 609.

285 *Československá vlastivěda III. Lidová kultura*. Praha 1968, s. 57

286 JANČÁŘ, J.: *Lidová rukodělná výroba na Moravě*. Strážnice 1988.

prostřednictvím trhu (domácí výroba). Naopak u výroby tržní jsou výsledky určeny k prodeji na trhu (výroba domácká, řemeslná); 2) Charakter pracovních nástrojů člení výrobu na období **prostých nástrojů**, kdy docházelo k bezprostřednímu působení na výrobek ručním nástrojem. Tato etapa zahrnuje převážnou část dějin lidstva, neboť počíná prvními nástroji (pazourky) a pokračuje přes období univerzálního a specializovaného nástroje k řemeslné a manufakturní výrobě. S rozvojem technického pokroku lze 19. stol. označit jako období mechanizovaného stroje a následující 20. stol. za období automatizovaného systému strojů; 3) Kritérium trvání výroby v průběhu roku ji člení na výrobu **sezónní**, která probíhá jen určité období roku (zemědělské práce, původně stavební práce). Naproti tomu výroba stálá se neváže na roční období a probíhá celoročně (tovární výroba); 4) Výrobní program člení výrobu na základní, pomocnou a na doplňkovou; 5) Organizace výrobního procesu rozděluje výrobu na kusovou a sériovou; 6) Podle množství zhotovovaných výrobků mluvíme o **malovýrobě** nebo velkovýrobě.

Etnologie studuje výrobu lidovou, která má formu rukodělné malovýroby; ve 20. stol. se u části produkce uvádí jako charakteristický rys estetická složka, proto hovoříme o lidové umělecké výrobě. V etnologické (národopisné) literatuře se lidová výroba člení často formálně podle zpracovávaného materiálu (přírodní pletiva, dřevo, textil, hlína, kámen, silikáty, kovy), nebo na základě funkčně strukturálních kritérií, která zohledňují pozici artefaktu v systému lidové kultury,²⁸⁷ případně podle ekonomicko-právních kategorií upřednostňující především organizační formy a vztah výrobců k trhu (zákaznickou strukturu). Z tohoto hlediska dělíme tradiční lidovou výrobu na: 1) Domácí (pro vlastní potřebu); 2) Domáckou (prováděnou jen zaškolenými výrobci); 3) Řemeslnou (zajišťovanou řádně vyučenými výrobci pro trh).

Autorem posledně uvedeného klasifikačního principu je německý národohospodář **Karl Bücher** (1847–1930), který ho vypracoval již na konci 19. stol.²⁸⁸ Jisté ohlasy jeho přístupu se objevily již v období první Československé republiky, nicméně propracovaný klasifikační systém zohledňující organizační formy lidové rukodělné výroby prosadil do domácí etnografické literatury až V. Scheufler v 2. pol. 20. stol. Jeho přístup byl oborem akceptován a je stále užíván, i když ne vždy beze zbytku, zejména v popularizační produkci.

V současnosti je možné se na území České republiky setkat se všemi výše uvedenými formami lidové výroby. Ovšem intenzivní industrializace a vliv průmyslové výroby, radikální legislativní změny ve 20. stol. a v neposlední řadě různé revitalizační snahy projevující se podporou tzv. lidové umělecké výroby odlišení jednotlivých organizačních forem znesnadňují.

287 ŠOUREK, K.: *Lidové umění v Čechách a na Moravě*. Praha [1942]; JEŘÁBEK, R.: *Výtvarná kultura lidu*. Minitermologie. *Umění a řemesla* 1979, č. 2, s. 4–7; STÁNKOVÁ, J. – BARAN, L.: *Lidové umění z Čech, Moravy a Slezska*. Praha 1987.

288 WOITSCH, J.: Málo známé kořeny klasifikace rukodělné výroby. *Národopisný věstník* XXI (63), 2004, s. 11–19.

Domácí výroba

Základní, nejjednodušší a historicky nejrozšířenější forma lidové rukodělné výroby. Jedná se vždy o výrobu neorganizovanou a neprofesionální, jejíž produkty se jen výjimečně směňují v rámci sousedské výpomoci a dalších neformálních ekonomických vztahů. V tradiční kultuře předindustriální vesnice šlo o výrobu určenou výhradně pro potřeby vlastní rodiny, resp. domácnosti²⁸⁹ umožňující chod autarkních hospodářství. Lidové vrstvy musely vedle zemědělských prací a chovu dobytka si zajišťovat další potřeby: stravu, oblečení, obydlí a jeho zařízení, pracovní nářadí. Jako materiál sloužily zejména přírodní snadno opracovatelné materiály dřevo, pletiva, textilní vlákna, hlína, kůže, v menší míře i kámen. V domácí výrobě se projevovala dělba práce mezi mužem a ženou, kdy muž prováděl fyzicky náročnější práce jako stavbu domu nebo výrobu nářadí a nástrojů, zatímco žena připravovala stravu, zajišťovala chod domácnosti, hotovila látky a oděv.

Řada původně domácích výrob se již od středověku postupně transformovala v ekonomicky vyšší formy domácké výroby, případně profesionálního řemesla. S postupující mechanizací domácností a urbanizací tradičních forem rodinného života mnohé druhy domácí výroby zanikly nebo byly nahrazeny užíváním placených služeb. Jiné fungují v nezměněné podobě dodnes.

Studium současných forem domácí výroby je ztíženo zejména tím, že se jedná o aktivity, které mnohdy vykonávané s mimořádnou intenzitou a zručností srovnatelnou s profesionální produkcí, jsou omezené na prostředí rodiny a domácnosti. Jako domácí výrobu můžeme v první řadě označit všechny formy tzv. domácích prací, zejm. přípravu stravy, které byla v minulosti věnována nejintenzivnější badatelská pozornost oboru, dále svépomocná výstavba, opravy a úpravy obydlí včetně rekreačních objektů. K domácí výrobě dále počítáme některé novodobé zájmové činnosti označované jako hobby či kutilství, které spojují funkce relaxační s výrobními. Patří mezi ně zahrádkářství a s ním spojené úpravy a zhotovování nářadí, náčiní či přímo jednoduchých strojů nebo výroba a opravy oděvů pro rodinné příslušníky.

Komplex současných domácích výrob je formován také novodobou mediální kulturou, zejména knižními a časopiseckými publikacemi, televizí a v poslední době i internetem. Některé činnosti si však uchovávají tradiční organizační a sociální formy, jako mezigenerační transmisí předávané znalosti v rámci rodiny nebo vazby na lokální a regionální kulturní prostředí.

Domácká výroba

Rukodělná zboží malovýroba vykonávaná zaučenými výrobci bez právního zajištění, jednostranně specializovaná, organizovaná podnikatelem (gestorem) a na něm závislými mezičlánky (faktory), která je provozována doma v obytných prostorách,

289 MAUR, E.: Domácnost. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 2*. Praha 2007, s. 143–145.

mnohdy za participace více rodinných příslušníků včetně dětí.²⁹⁰ Charakterizuje ji dělba práce mezi výrobcí od provádění jednoduchých dílčích úkonů po zhotovování kompletních výrobků, specializace a liberální právní prostředí. Uvedená charakteristika vychází z důsledné aplikace ekonomicko-právních kritérií, s kterými se někteří autoři neztotožňují a za domáckou (podomáckou) výrobu označují jen aktivity přesahující výrobu domácí, jejichž produkty jsou prodávány širšímu okruhu spotřebitelů a jsou nezanedbatelným zdrojem obživy výrobce. Termín **podomácká výroba** užívaný starší literaturou je však nevhodný, protože není přesný a jednoznačný.

Domáckou výrobu lze členit podle několika základních kritérií. S ohledem na ekonomický význam pro rodinu výrobce rozlišujeme domácí výroby vykonávané jen příležitostně (sezónně) po výroby, které byly jediným a hlavním zaměstnáním jejich nositelů.

Domácká výroba vznikla v českých zemích z různých **zdrojů**: 1) Ze středověkých kořenů (přadláctví, vyšíváctví, zpracování dřeva); 2) V návaznosti na průmyslové podnikání (tkalcovství, punčochářství, cvočkařství na Podbrdsku, výroba ohýbaného nábytku na východní Moravě); 3) S rozpadem řemeslné výroby (broušení drahokamů, pražské šperkařství, jablonecká bižuterie, severočeské sklářství s přidruženými výrobami jako cínařství, pasířství a řezbářství, výroba hudebních nástrojů v Krušnohoří, košíkářství); 4) Spontánním vývojem, kdy zajišťovala výrobu, o kterou továrny ani živnosti nejevily zájem (zpracování dřeva, řezbářství, betlémařství); 5) Uměle zavedená v místech dostatku pracovních sil (přírodní pletiva).²⁹¹

Intenzivní rozvoj domácí výroby probíhal v českých zemích od 2. poloviny 18. stol. a svého vrcholu dosáhl v letech 1840–1880, kdy byla zaznamenána existence několika desítek typů výrob. Koncem 19. stol. bylo na domácí výrobě zcela či částečně závislých na 20% obyvatel.²⁹² V souvislosti s přípravou zákona o domácí výrobě byl organizován systematický soupis domácí výroby v jednotlivých zemích habsburské monarchie. Výsledné dílo, *Bericht der k. k. Gewerbe-Inspektoren über die Heimarbeit in Österreich*, přináší ve svazku I. *Die Heimarbeit in Böhmen* (Wien 1900) a ve svazku II. *Die Heimarbeit in Mähren, Schlesien, Galizien und Bukowina* (Wien 1901) přehled o charakteru domácí výroby na konci 19. stol. a je základním pramenem pro poznání tohoto druhu lidové výroby v českých zemích.

Rozvoj industrializace a dopravy domácí výrobu omezují, takže počátkem 20. stol. v souvislosti se završením industrializačního procesu počty domácích výrobců rychle klesaly. Mezi válkami lze zaznamenat další pokles počtu výrobců a na konci 20. stol. se tímto způsobem živilo méně než 0,5 % obyvatel v produktivním věku. Oživení přinesla jen válečná léta první a druhé světové války. Zlepšit postavení domácí výroby na trhu

290 SCHEUFLER, V.: *Domácká výroba v českých zemích*. Etnografický atlas 2. Praha 1991, s. 8.

291 SCHEUFLER, V.: Domácká výroba. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 2*. Praha 2007, s. 142.

292 SCHEUFLER, V.: *Domácká výroba v českých zemích*. Etnografický atlas 2, c. d., s. 14.

měl vznik družstev, po druhé světové válce se někteří výrobci stali pracovníky Ústředí lidové umělecké výroby (ÚLUV).

Do konce 18. stol. jsme svědky prolínání výrob domácí a domácké. V 2. pol. uvedeného století šlo hlavně o obory textilních výrob, jako přadláctví, tkalcovství, vyšíváčství, krajkářství, o dřevovýrobu, přírodní pletiva a o sklářství (podmalby na skle). V 19. stol. převážila výroba bižuterie, kovovýroba²⁹³ a konfekcionářství. Snaha zlepšit sociální postavení domáckých výrobců vedlo k přípravě zákona o domácké výrobě, ale schválen byl až v r. 1920. Pomoci domáckým výrobcům mělo budování školství a různé výstavní akce.

Domácká výroba přinesla ve své době nové možnosti obživy celým sociálním skupinám venkovského obyvatelstva a významně poznamenala vývoj tradiční lidové kultury v 18. a 19. stol. i celkovou ekonomickou situaci habsburské monarchie. V současnosti má podobu domácké výroby celá řada činností vykonávaných zejména za úkolovou mzdu v domácnostech, které jsou zadávány pro specifickou povahu výrobcům pracujícím doma. Nejvýrazněji lze tento trend sledovat při výrobě bižuterií a suvenýrového boží.

Řemeslo a živnost

Jako řemeslo označujeme samostatnou výrobní činnost provozovanou profesionálně vyškolenými osobami, která byla původně spojená s městským prostředím. Je při ní zhotovováno zboží pro široký okruh spotřebitelů, k nimž se zboží dostává prostřednictvím trhu. Pro řemeslo je charakteristická formální i neformální sociální a právní organizovanost a institucionalizovanost výrobců (cechy, společenstva, bratrstva), dále sociální stratifikace výrobců, specializace, užívání náročných technologických postupů a nástrojů a provozování výroby v prostorách k tomu přizpůsobených. K plnohodnotnému výkonu řemesla bylo nezbytné získat odborné vzdělání, které mělo svou hierarchii, a probíhalo v kategoriích učedník, tovaryš a mistr. Podle kumulace vědomostí se z učedníka stal po 2–3 letech tovaryš, který dalších pracovních a životních zkušeností nabyl na tzv. vandru a teprve po složení zkoušky a předložení předepsaného mistrovského kusu se mohl stát samostatným mistrem.

Městské řemeslo se organizovalo na principu cechovním. **Cechy** jako samosprávné organizace řemeslníků stejného nebo podobného výrobního odvětví se v českých zemích objevují od 13. stol., svého vrcholu dosáhly v 15. až 16. stol., kdy hrály důležitou roli v životě měst a země. Funkce cechů byla ochránářská (chrání před konkurencí), dohlížely na jakost výrobků a řídily nákup surovin a odbyt výrobků. **Cechovní artikule** (stanovy), které řešily výrobní otázky a fungování samosprávy, potvrzovala pozemková vrchnost, městský magistrát, panovník u celozemských cechů. Protože cechy bránily svobodnému podnikání, objevují se snahy o jejich regulaci. Sjednocení cechovních

293 MEVALDOVÁ, H.: Cvočkařství v Běštíně v závěrečném období své existence. *Národopisný věstník XXI* (63), 2004, s. 70–90; MICHALIČKA, V.: Ruční pilníkářství na Hlinecku. *Nástin historického vývoje. Národopisný věstník XXI* (63), 2004, s. 91–100.

předpisů provedly *Generální cechovní artikule* Karla VI. (1739), odkdy všichni řemeslníci museli být členem cechu, jež mohli tvořit nejméně 4 mistři; úpravy doznala výše poplatků nebo délka vyučení.

V rámci společenských aktivit cechů se uplatnily **cechovní utensilie** (pomůcky), které představují cenné doklady uměleckého řemesla. Odráží bohatství a společenské postavení toho kterého řemesla. Svými výrobky zasáhla řemesla také do lidového výtvarného umění, což vedlo některé badatele k tezi o jeho jednostranné závislosti na stylovém umění. Objevily se i názory úplně vydělující řemeslo z lidové výroby.

Základními charakteristickými znaky řemesla je ruční práce, která nevyklučuje užívání drobné strojové mechanizace, malovýroba a účast výrobce na celém výrobním procesu. V tomto smyslu tedy není správné rozlišovat řemeslnou výrobu lidovou a nelidovou.²⁹⁴ V minulosti existovala celá řada řemesel, které sice nebyly vázány na vesnické prostředí, nicméně svými produkty vtiskují lidové kultuře osobité rysy. Stejně tak řada profesionálních výrobců pracujících ve venkovském prostředí nacházela odbyt pro své výrobky i ve městech.

Z právního hlediska má řemeslo (*Handwerk*) povahu živnosti (výrobní živnosti), tedy podnikatelské činnosti kontrolované, evidované či přímo povolované orgány místní či státní správy a samosprávy. Termín **živnost** (*Gewerbe*) se v právnícké a ekonomické literatuře objevuje od 18. stol. R. 1776 byly živnosti rozděleny do tří kategorií: 1) Policejní, hlavně potravinářská a běžná řemesla (např. kovářství, truhlářství, krejčovství). Byly organizovány povinně cechovně a postaveny pod státní kontrolu, měly lokální význam, mistrovství uděluje vrchnost či magistrát; 2) Komerční s širším obchodním dosahem. Mohly udílet mistrovství, ale byly také povinně cechovně organizovány; 3) Svobodné se nemusely organizovat cechovně. Měly umělecký charakter (např. krajkářství, plátenictví, barvířství).²⁹⁵ K dalším změnám dochází v josefínské době. Se zrušením nevolnictví (1781) dochází v habsburské monarchii k uvolnění pracovní síly a k rozvoji industriálního podnikání (manufaktury). Dětem poddaných byla dána možnost vyučit se řemeslu. Vesnický řemeslník přispěl k růstu životní úrovně na vesnici, která se projevila v oblasti vybavení domácnosti (nábytek, keramika) nebo v oděvní kultuře.

I když v revolučních letech 1848–1849 dochází ke zrušení feudálních institucí, cechy zrušeny nebyly. V r. 1850 vznikly podle západních vzorů **Obchodní a živnostenské komory**.²⁹⁶ Rakousko bylo rozděleno na 60 komorních obvodů, z nichž v Čechách jich bylo pět, na Moravě a ve Slezsku tři (Brno, Olomouc, Opava). Obchodní a živnostenské komory představovaly samosprávné organizace k podpoře a hájení zájmů průmyslu, obchodu a živností.²⁹⁷ Cechy byly zrušeny zákonem z r. 1859 a nahrazeny

294 SCHEUFLER, V.: Co je a co není řemeslo. *Umění a řemesla* 1971, č. 1, s. 49–50.

295 SCHEUFLER, V.: Živnostenské právo. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* 3. Praha 2007, s. 1243.

296 SCHEUFLER, V.: Obchodní a živnostenská komora. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* 2. Praha 2007, s. 648–649.

297 SCHEUFLER, V.: Význam obchodních a živnostenských komor pro národopisné bádání a heuristiku. In: *Příspěvky k etnografii národního obrození v Čechách*. Zpravodaj KSVI, příloha 3. Praha 1974, s. 81–98.

živnostenskými společenstvy řídicími se živnostenským řádem, souborem předpisů upravujícím udělování živností a jejich provozování. U živností svobodných stačilo jen jejich nahlášení na příslušném úřadu, ale živnosti koncesované vyžadovaly úřední povolení. Živnostenská společenstva jako profesní organizace plnily funkce v oblasti školství, charity, statistiky a informací. R. 1883 byli ustaveni živnostenští inspektoři dozorující sociální sféru.

Rakouské **živnostenské právo** převzala také první Československá republika. Živnostenské zákony byly schváleny také pro Slovensko a Podkarpatskou Rus. Živnostenské právo (zákonodárství) se vyvíjelo až do zásadních politických změn v 50. letech 20. stol., kdy bylo soukromé podnikání jako společensky nežádoucí odstraněno. Soudobé živnostenské právo nově včleňované do právního řádu Československa, resp. České republiky od počátku 90. let 20. stol. je nezbytné při studiu a dokumentaci tradiční rukodělné výroby znát a zohledňovat.

Současný zájem o tradiční rukodělnou výrobu se soustřeďuje v první řadě na oblast řemesel, jako na jevy nejnázne zachytitelné, často veřejně propagované a prezentované. Mezi existujícími řemesly se dostává podpory těm, které pracují s tradičními materiály a technologiemi. Ruční postupy při opracování různých materiálů se prezentují na společenských akcích speciálně zaměřených na jedno výrobní odvětví (keramika) nebo jsou součástí různě koncipovaných kulturních podniků (jarmarky, festivaly).

Lidová umělecká výroba

Novodobá forma rukodělné výroby, která je organizována nejrůznějšími institucemi, např. družstva, podnikatelské subjekty, stát. Hlavním znakem tzv. lidové umělecké výroby je kromě užívání tradičních technologií a přírodních materiálů důraz na estetickou kvalitu a účinek výrobků. Do výrobního procesu proto od samého počátku vedle řemeslníků (tvůrců) vstupují profesionální výtvarníci, resp. designéři. Z hlediska terminologického jde o zcela samostatnou uměle vytvořenou kategorii, která stojí vedle pojmů řemeslo, domácká a domácí výroba.

Rozvoj a podpora lidové umělecké výroby reagovaly na rychle se měnící kulturní, sociální a ekonomické poměry zhruba od sklonku 19. stol. V teoretické i praktické rovině se vyrovnávaly s faktem zániku tradičních výrob, které nebylo smysluplné uměle udržovat při životě. Zároveň je to přístup, jenž umožňuje vytvářet špičkové protihodnoty extrémním projevům folklorismu, dekorativismu a ornamentalismu, obecně kýče. Důraz je kladen na kvalitní rukodělné zpracování výrobků (tzv. technologická disciplína) a na užívání tradičních či tradicí inspirovaných vzorů. Výrobní postupy se nezdíka blíží tzv. uměleckému řemeslu.

Organizovaná péče a snahy o zachování hodnot lidové výroby jsou z počátku spjaty s činností uměleckoprůmyslových škol a později s tzv. svérázovým hnutím. Prvních větších výsledků však dosáhla až svépomocná družstva zřizovaná po počátku 20. stol. (Artěl, Svaz českého díla, Chodovia, Zádruha apod.). Podstatná byla i činnost výtvarníků (Josef Vydra, Jan Koula) v meziválečném období. Sofisti-

kovaných a centralizovaných forem včetně propracovaného systému spolupráce etnografů, historiků, výtvarníků a výrobců však podpora lidové umělecké výroby nabyla až po 2. světové válce zřízením **Ústředí lidové a umělecké výroby** dekretem prezidenta republiky z 27. 10. 1945. Teoretikem a autorem výrobního programu nové organizace byl ing. Vladimír Bouček.²⁹⁸ V nové legislativní úpravě zákonem č. 56/1957 se lidová umělecká výroba definuje jako: „*Zhotovování užitečných umělecky zpracovaných předmětů převážně z přírodních materiálů pracovníky, kteří při své tvůrčí práci pokračují v lidové umělecké tradici a uplatňují při ní zkušenosti rukodělné výroby minulosti*“.

Současná praxe, po zrušení ÚLUV v 90. letech 20. stol., staví především na individuálním sdružování a kooperaci výrobců (např. Sdružení lidových řemeslníků a výrobců) a na projektech podpory lidové umělecké výroby, které reagují na protiglobalizační tendence. Intenzivní dokumentační činnost vykonává v této oblasti Národní ústav lidové kultury ve Strážnici.²⁹⁹

Obecně lze současnou lidovou uměleckou výrobu charakterizovat jako doplňování průmyslového spotřebního zboží – zejména v oblastech bytové a oděvní kultury – kvalitními protějšky stavícími na odborně a marketingově posouzených hodnotách tradiční kultury. Na druhou stranu je třeba počítat s jistou redukcí. Studium a dokumentaci současných forem tradiční lidové výroby proto nelze omezovat pouze na ta odvětví, která jsou označována za lidovou uměleckou výrobu.

Literatura

RIEGL, Alois: *Volkskunst, Hausfleiß und Hausindustrie*. Berlin 1894; BÜCHER, Karl: *Vznik národního hospodářství. Šest přednášek*. Praha 1897; FISCHER, Rudolf: *Domácí průmysl na Moravě*. Olomouc 1907; ZAŤKO, Peter: *Domácka výroba najmä na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi*. Bratislava 1931; PISTORIUS, Theodor: *Lidová a umělecká výroba*. Praha 1946; SCHEUFLER, Vladimír: *Domácká výroba. Umění a řemesla* 1979, č. 1, s. 63–65; SCHEUFLER, Vladimír: *Rukodělná výroba*. In: *Etnografie národního obrození*. Praha 1980; JANČÁŘ, Josef: *Lidová rukodělná výroba na Moravě*. Strážnice 1988; SCHEUFLER, Vladimír: *Rukodělná malovýroba*. In: *Počátky českého národního obrození*. Praha 1990, s. 47–55; SCHEUFLER, Vladimír: *Domácká výroba v českých zemích*. Etnografický atlas 2. Praha 1991; MYŠKA, Milan: *Proto-industrializace. Čtvrtstoletá bilance jednoho historiografického paradigmatu*. *Český časopis historický* 92, 1994, s. 759–774; MARTÍNEK, Zdeněk: *Řemeslná, domácká a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752–1756*. Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska 3. Praha 2000; VÁLKA, Miroslav: *Lidová výroba jako kulturní fenomén*. In: *Domácká*

298 BOUČEK, V.: O tradiční lidové výrobě a veřejné péči o ni. *Věci a lidé* 3, 1951–1952, s. 289–320; BOUČEK, V.: Co a jak můžeme začlenit z tradiční lidové výroby do současného života. *Věci a lidé* 6, 1954, s. 6–86.

299 JANČÁŘ, J.: Proměna péče o lidová řemesla v České republice. *Národopisný věstník* XXI (63), 2004, s. 22–29.

výroba v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Měčín 2000, s. 6–10; WOITSCH, Jiří: Málo známé kořeny klasifikace rukodělné výroby. *Národopisný věstník XXI* (63), 2004, s. 11–19; SCHEUFLER, Vladimír: Řemeslo. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 3*. Praha 2007, s. 874–875; SCHEUFLER, Vladimír: Výroba. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 3*. Praha 2007, s. 1168–1169; SCHEUFLER, Vladimír: Živnost. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 3*. Praha 2007, s. 1242–1243.